

Пролетарі всіх країн, єднитесь!

РАДЯНСЬКІ ЗАКАДРИ

Вивчай
штучну
мову
ІДО

Орган парткому, комітету ЛКСМУ, профкому та ректорату
Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка

№ 22 (459)

12 квітня 1958 р.

Рік видання 30-й

Ціна 15 коп.

М. ГАПОНЕНКО

ІДО — УДОСКОНАЛЕНЕ ЕСПЕРАНТО

Поряд із вивченням живих сучасних мов для розвитку мирних відносин між народами світу, для обміну науковою, технічною, спортивною і т. п. інформаціями, в наш час велике значення набуває використання штучних (винайданих і опрацьованих окремими авторами) допоміжних міжнародних мов.

Якщо глибоке опанування якоїсь із сучасних живих розмовних мов вимагає кількох років напруженої роботи і щоденних вправ, граматику штучної міжнародної мови можна вивчити за один-два дні, а за тиждень-два можна засвоїти таку кількість слів і зворотів, яка дасть змогу досить вільно дискутувати і навіть підтримувати нескладну розмову на побутову або науково-популярну тему.

Ми не рекомендуємо, звичайно, нашій молоді обмежуватися вивченням лише якоїсь однієї штучної міжнародної мови і не вивчати сучасних живих мов. Той, хто не знає жодної романської чи германської мови, нашкодить собі на великі труднощі в засвоєнні лексики (словникового складу) кожної з допоміжних інтернаціональних мов. Усі ці мови складено на основі західноєвропейських мов (переважно романських та германських, з обмеженим використанням також слов'янських мов, латинської і грецької). Це пояснюється історичними умовами виникнення цих мов у країнах багатомовної Європи.

В країнах Близького та Далеккого Сходу довгий час не було потреби використовувати якусь штучну міжнародну мову, бо там для міжнародного спілкування вживалися такі мови з давніми літературними

традиціями, як арабська, фарсі-ська (перська), санскрит (староіндійська), китайська, почасти японська та малайська (Індонезія) мови.

В Індії та Пакистані, які протягом довгого часу перебували під колоніальним утиском Великобританії, англійська мова ще й до цього часу зберігає значення міжнародної та міжлітменної мови поряд із мовою хінді (Хіндустані).

Значна поширеність таких мов, як сучасна англійська (Англія, Канада, США, Південно-Африканський Союз, Австралія, Нова Зеландія та інші країни) обумовила можливість використання лексики та граматичної будови європейських мов для створення допоміжних міжнародних мов.

Із мовознавчого погляду, всі мови світу рівноцінні: всіма мовами можна висловити які завгодно наші думки та почуття. Для цього треба лише добре знати кожну мову. Всі мови можуть бути засобом спілкування (комунікації) в людському суспільстві.

Відомо, що за останні 40 років дуже зросло міжнародне значення російської мови і не лише в країнах народної демократії, але й в цілому світі. Зрозуміло, що дальші успіхи в справі побудови комунізму в СРСР, розвиток нашої культури ще більше привертатимуть увагу народів всього світу до вивчення російської мови. Проте, для великої справи миру в усьому світі, для мирного співіснування і співробітництва різних народів і держав цього ще не досить. Знання мов є могутнім знаряддям дружби народів, їх взаєморозуміння і зближення. Наша мова повинна з успіхом наполегливостю і завзяттям вивчатися іноземні мови.

Як показує сама назва брошури, тут йдеться про одну з допоміжних (тобто таку, що використовують поряд з іншими нештучними) мов, призначення якої — служити допоміжним засобом спілкування для представників різних сучасних мов (насамперед, у галузі дискування).

Цією міжнародною мовою вже написано і поширено чимало книжок і журналів. Штучна міжнародна мова завжди має одну перевагу перед кожною натуральною (історичною, нештучною) мовою: в граматиці штучної мови існують лише короткі правила (на двох-трьох сторінках) і нема ніяких винятків. Труднощі вивчення такої мови полягають лише в засвоєнні лексики. Але для всіх тих, хто вже знайомий з лексикою європейських мов, усі ці труднощі не існують.

Ми даємо від думки про те, що в недалекому майбутньому людство відмовиться від своїх успадкованих від предків мов і почне виключно вживати якусь штучну міжнародну мову. Але немає сумніву в тому, що дальший розвиток мирних відносин між народами світу приведе до необхідності ще ширше вживати поряд з цими успадкованими і винадані (штучні) міжнародні мови, се-

ред яких буде і есперанто (в різних його формах).

В післявоєнні роки в нашому університеті працює гурток по вивченню реформ-есперанто (Ідо) під керівництвом М. А. Гапоненка, а з минулого року почав працювати такий же семінар з проблем автоматичного перекладу. Незважаючи на цікавість наших слухачів до практичних і теоретичних питань, пов'язаних з вивченням штучних міжнародних мов, у нас до останнього часу не було підручників, посібників і словників для студіювання цих питань (старі видання тепер малодоступні для наших читачів).

Йдучи назустріч учасникам наших гуртків і семінарів, ми публікуємо цей перший посібник з допоміжної міжнародної мови.

Велику допомогу М. А. Гапоненку цінними порадами та членськими матеріалами подав Б. Ааронов. Крім того, М. А. Гапоненку допомогли в складанні цього короткого посібника аспіранти філологічного факультету Університету В. В. Коптілов та Г. І. Нікулін.

Сподіваємось, що цей посібник виявиться корисним для широких кіл нашої студентської молоді.

Професор А. БІЛЦЬКИЙ.

Рассо, Амíkесо, е Куплбборо интер
омпа Populi esas nida superiора
skoro!

З історії допоміжної міжнародної мови

Міжнародна допоміжна мова може бути важливим і дієвим знаряддям для здійснення інтернаціональних зв'язків трудящих, для зміцнення постійного миру і дружби між народами, які живуть не тільки в однакових, але й в різних суспільно-економічних умовах. Саме ця здатність — бути одним із знарядь в боротьбі за розв'язання найважливішої проблеми сучасності, за перемогу принципу мирного співіснування та економічного змагання країн таборів соціалізму і капіталізму викликає велику зацікавленість та все зростаючу увагу до штучних мов з боку світової громадськості.

Перед різними громадськими, професійними, політичними і науковими організаціями постає питання про використання міжнародної мови на конференціях, зустрічах та в міжнародних органах преси; наукові організації розглядають питання щодо використання міжнародних мов-кодів для безпосередньої наукової інформациі, про встановлення міжнародної термінології та про застосування простої штучної мови в галузі кібернетичного методу передаєть з одних мов на інші; нарешті, багато тисяч людей доброї волі прагнуть до вивчення легкої міжнародної допоміжної мови з метою встановлення інтернаціональних дружніх контактів.

З давніх-давен людство мріяло про загальну мову, яка була б зрозумілою всім. Після чотирьох століть активних шукань, виконання та залісбелі кількох сот проектів міжнародних мов люди зрозуміли, що так звані філософські, апріорні (видумані, не зв'язані з живими) мови, як і самі національні мови, не можуть бути міжнародними. Такою мовою може бути лише штучна мова, заснована на мовних елементах, загальних для більшості мов всесвіту. При цьому така мова може бути тільки допоміжною, поруч з багатющою різноманітністю споконвіку існуючих і невмирущих народних мов.

Над проблемою створення штучної міжнародної мови працювали великі філософи і вчені. Лейбніц, Декарт та інші нама-

гались створити власну штучну мову. Але лише в кінці ХІХ століття, після відмови від апріорних проектів та з переходом до принципу побудовання міжнародної мови на базі живих мов, проблема створення міжнародної мови набирає більш практичного характеру.

В 1880 році прелат Шлейер створив штучну мову «Воляпокс» (від англійського world speak), яка на протязі 7 років завовала симпатії багатьох прихильників. Але це, надто штучну та важку для засвоєння мову, через надуманість її структури та створення лексичних одиниць, взятих з живих мов, виступила нова, більш досконала система.

Варшавський лікар Л. Заменгоф в 1887 році опублікував свій проект мови «Есперанто» (той, що сподівається), заснований в більшості на міжнародній лексиці та надзвичайно простій штучній граматиці. Система «Есперанто» швидко завовувала численних прихильників в усіх країнах світу і стала легким засобом для інтернаціонального листування, туризму та різних галузей міжнародної інформациі.

Проте, система мови Есперанто, як і Воляпокс, мала важливий недолік. Кожна з цих мов була створена творчим натхненням однієї людини з властивими їй індивідуальними недоліками; вони не були продуктом кваліфікованого лінгвістичного колективу. Л. Заменгоф сам розумів, що система Есперанто ще недосконала і не вільна від індивідуальних властивостей винахідника. Посилаючись на висновки з практичного використання мови та свій досвід, кваліфіковані есперантисти та філологи вимагали деяких покращень, реформ і вдосконалень в структурі Есперанто. Використовуючи конструктивні пропозиції, Л. Заменгоф вперто працював над вдосконаленням своєї системи і створив проект відповідних реформ. Але енергійні керівники Еспо-руху та ряду еспо-видавництв, а під їх впливом і передлятатики журналістів і газет, схилили автора до відмовлення від реформ та шукання теоретичної формули для виправдання недоліків в системі Есперанто. Така формула була створена. Якщо мовою Есперанто користуються та розмовляють сотні людей, то це — жива мова; таким чином, створена Л. Заменгофом штучна граматична система й лексичний фонд — є недоторканий фундамент («*Neti-sebla Fundamento*»), неважачою на наявність в ньому нелогічних явищ, недоліків, навіть і помилок. Отже, Есперанто, як будь-яка жива мова, змінюватиметься лише поступово на протязі життя багатьох поколінь.

Так в Есперанто—Fundamento і залишилися недоліки, яких спочатку прагнув позбутись і сам автор, а саме: непрактичний алфавіт з надлітерними знаками, що утруднює друкування і телеграфування; не до кінця логічний словотвір; надто обмежена граматики; не до кінця розроблена інтернаціоналізація словника; в мові ще надто багато так званих «воляпокізмів», тобто цілої системи штучних апріорних слів, яких немає в жодній живій мові світу.

Фундаментальному Есперанто бракує точності і витриманості до кінця логічності, обов'язкових для штучної допоміжної мови при застосуванні для потреб науки і техніки. Так, «доба» і «день» — tago, тоді як ці поняття різні; замість міжнародного «balon» — м'яч, на Есперанто «ріпка» і т. п. Ненуцкість граматичних правил веде до подвійного тлумачення слів і речень. Відомий філолог Н. Юшманов налічував 100 великих дефектів в Fundamento-Есперанто.

Беручи до уваги розповсюдження багатьох систем штучних мов та їх недоліки і вважаючи, що створення максимально логічної штучної мови може бути продуктом колективної наукової праці, відомі філологи та вчені інших галузей науки ще на початку ХХ століття створили спеціальну «Делегацію для введення єдиної міжнародної допоміжної мови» під керівництвом відомого вченого, фізика Вільгельма Оствальда. В лінгвістичний комітет цієї делегації входили такі відомі вчені, як Леон Кутюра — філософ (Франція), проф. Бодуен-де-Куртене (Росія), проф. Оствальд (Німеччина), Бофрон (Франція), О. Йесперсен (Данія) та інші.

Делегація працювала з 1901 по 1907 рік. В жовтні 1907 р. в Парижі відбулись заключні засідання комітету Делегації для прийняття рішення по рекомендації єдиної міжнародної мови. Рішенням комітету за основу такої мови був схвалений проект штучної мови Есперанто з умовою здійснення в ньому реформ і виправлення недоліків. Проект таких виправлень склав есперантист Бофрон, який врахував і ті реформи, що висував раніше сам Л. Заменгоф. Але керівники розповсюдження есперанто-організації категорично відмовились від співробітництва з Делегацією та від рекомендацій нею відсконанованих і реформ. Вони знов підтвердили свій лозунг «недоторканості «живої» мови Есперанто» і його Фундамента, створеного Л. Заменгофом. Цей лозунг у різних варіантах існував до останнього часу.

Так в надрах єдиної системи Есперанто відбулось розшарування на «фундаменталістів» та «прогресивістів», яке існує і те-

пер. Поруч із догматичною системою «Fundamenta-Есперанто», яка є продуктом індивідуального, хоч і геніального винаходу, функціонує «Progressiv-Есперанто», або, як ще її називають, «Reform-Есперанто» (ІДО) — продукт колективних наукових зусиль.

В наш час, крім Есперанто в обох варіантах, існують і використовуються для інтернаціонального зв'язку також і інші системи Міжнародних штучних мов, наприклад, Інтерлінгва (Interlingua), Окциденталь (Occidental) та інші, які поширені в Америці та Західній Європі.

До цього часу всі намагання координувати та об'єднати їх лінгвістично-наукову та практичну роботу зазнають невдачі. Друзі міжнародних допоміжних мов в Радянському Союзі повинні і в цій галузі наукової та суспільної діяльності бути носіями передових, прогресивних прагнень людства і очолити боротьбу за об'єднання зусиль з метою створення єдиної міжнародної допоміжної мови та її використання для боротьби за мир та співробітництво в усьому світі.

Укладачі посібника сподіваються, що наразі в наш час різні течії штучних мов злиються в єдиний монолітний інтернаціональний потік.

НОРОТНА ГРАМАТИКА

IDO (ESPERANTO — РЕФОРМІТА)

Алфавіт. Alfabeto

Надлітерні значки відсутні; літери вимовляються — як пишуться. Звуки «ш», «ч», «кв», «кс», «гз», «характерні для деяких національних мов, передаються або комбінацією двох літер, напр. sh, ch, qu, або однією літерою, напр. x. Аа [широке рос. «а»]; Ва [б]; Се [ц]; Ш, ch [ч]; Дd [д]; Ее [е]; Ff [ф]; Gg [тверде «г»]; Hh [м'яке придигове «х»]; Ii [середнє між і та и]; Jj [ж]; Kk [к]; Ll [л]; Mm [м]; Nn [н]; Oo [о]; Pp [п]; Qq, qu [бередній звук між «кв» і «ку»]; Rr [р]; Ss [с]; Sh, sh [ш]; Tt [т]; Uu [у]; Vv [в]; Ww [коротке «у»]; Xx [«кс» або «гз», такі як в Alexandr, Ekspenoi]; Yy [й]; Zz [з].

Наголос. Acento

Наголос завжди на передостанньому складі слів: dōmo — дім; teatro — театр; stūlo — стілець; studento. Сполучки io, uo утворюють один склад і наголос відповідно переноситься: lingvo — мова; sekretario — секретар. Комбінації au, eu вимовляються з наголосом на «а», «е»: iапо — лавр; пeчтa — нейтральний. В інфінітивах наголос на останньому складі: sidār — сидіти; vidār — бачити.

Іменник. Substantivo

У іменників (Substantivi) граматичного роду нема: расо — мир; tego — земля; агто — поле. Закінчення однини — o, множини — i: kаpаgаdо — товариш, suceso — успіх, kаpаgаdі, sucesi. Якщо іменник не може мати ознаки — і, множина передається за допомогою резервного артикля le: le x e le y — іксн та йреки. Ле вживається і з іншими частинами мови.

Існує лише два відмінки. Називний — Nominativo та Знахідний — Akuzativo. Akuzativo має закінчення — n, яке вживається лише тоді, коли прямий додаток міститься перед присудком: Ni bezopas la raso (n ne potribne); La rasop ni bezopas. — Нам потрібний мир.

Зміст інших відмінків передається за допомогою прийменників, Prepozicio: Родовий, Genitivo — за доп. ді; Давальний, Dativo — a, ad; Орудний, Ablativo — da (зроблено людиною), per (зроблено чимсь) та інші за змістом.

Вживається лише означений артикль. Артиклі — la: La gazi esas bela — Рожі — чудові (їх відомо, постійна якість); La domo esas granda — Цей (відомий) дім великий. Перед власними іменами артикль не вживається: Ukraina, Kiev, Shevchenko.

Прикметник. Adjektivo

Прикметник (Adjektivo) завжди закінчується на -a, не змінюється у множині й не приймає закінчення знахідного відмінка — n: Кага амкіол — Любий друже!, Кага амкілі — Любі друзі; Reda flago, Reda flagi; Reda flagon me vidas — Я бачу червоний прапор.

Ступені порівняння, Gradi di komparo. Вищий ступінь — Komparativo: за допомогою pli — більш, pli — менш; найвищий ступінь — Superlativo: за допомогою tаmах — найбільш, tаmаnа — найменш, напр.: Вопа kanto — хороша пісня, Pli voпа kanto — краща пісня, Махт voпа kanto — найкраща пісня; Nаbіla sportisto — спритний спортсмен, mаn nаbіla sportisto — менш спритний спортсмен, mаnа nаbіla sportisto — найменш спритний спортсмен.

Для порівняння вживаються сполучники: kаmа — ніж; tаmа — kаmа — такий... як: Nіа urbo es pli grаnda kаm vіа urbo — Наше місто більше, ніж ваше; Eі esas tаmа uрlа kаm іі. — Вона така ж молодда, як і він.

Прикметники не відмінюються.

ЗРАЗОК ВЖИВАННЯ ІМЕННИКІВ І ПРИКМЕТНИКІВ

ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ЗМІСТУ ВІДМІНКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

О днина. Singularo

Називний відм.: Хороший студент. Мирна праця. — Вопа studento. Rasala laboro.
 Родовий » : Хорошого студента. Мирної праці. — Dі voпа studento. Dі rasala laboro.
 Давальний » : Хорошому студенту. Мирній праці. — A voпа studento. A rasala laboro.
 Знахідний » : Хорошого студента. Мирну працю. — Вопа studento (n). Rasala laboro (n).

Орудий » : Хорошим студентом. Мирною працею.— Да во-
на studento. Per rasala laboro.
Місцевий » : За допомогою різних прийменників. En domo
di herozo — В будинку відпочинку; Ni parolis
pri sateliti — Ми розмовляли про супутників.

Множина. Pluralo

Наз.: Vona studenti. Rasala stati — мирні держави.

Род.: Di vona studenti. Di rasala stati.

Дав.: A vona studenti. A rasala stati.

Знах.: Vona student(i)n. Rasala stati(n).

Оруд.: Da vona student(i). Per rasala stati.

Міст.: Por vona student(i). Pri rasala stati. En domi di herozo и т. д.

Прислівники. Adverbi.

Закінчуються завжди на -e: bone — добре, rapide — швидко,
some — літом, влітку.

Ступені порівняння такі ж, як і у прикметників: plu forte —
сильніше, min forte — слабкіше, talmx forte — найсильніше, mi-
nim forte — найслабкіше.

Вживаються також неподільні прислівники, originala adverbi:
forsan — можливо, ja — вже, jus — тільки що, шойно; kom — як
(li parolis kom reprezentanto — Він говорив як представник);
quaze — як, подібно до (li parolis quaze roeto — Він говорив, як
поет); mem — навіть; nun — тепер; nur — лише; olim — колись,
раніш; quik — в ту ж мить; sat — доволі, та інші.

Займенники. Pronomi.

Особові. Personala: me — я, tu — ти, vi — ви, il (u) — він,
el (u) — вона, ol (u) — воно, ĵu — для всіх родів; ni — ми,
vi — ви, ĵi — вони (чол.), eĵi — вони (жін.), olĵi — вони (сер.),
ĵi — вони, для всіх родів, on — безособовий займ. (on dicas —
кажуть, on kantas — співають); su — зворотний займ. для 3-ої
особи (el, il lavas su — вона, він умивається), для 1 та 2 особи
займ. повторюється (me ludas me, tu ludas tu і т. д.).

Присвійні займенники. Posedala. Утворюються за допомогою
прикметникового закінчення -a: mea, tua, ĵua, ĵua, ĵua, olua,
ĵua: ĵia, via, ĵia, eĵa, olĵa, ĵa; sua.

Коли відсутній іменник, вживається множина: Mea farb(i) es
plu bela kam vi(i) (=le via) — Мої фарби красивіші, ніж ваші.
Вказівні займенники. Demonstrala. Sa — цей, ĵa — це, ĵi: sa
domo, ĵomino, ĵenestro — цей дім, ця жінка, це вікно; sa domi —

ці будинки. Та — той, та, те, ті — та domo, ĵomino, ĵenestro,
domi — той будинок, та жінка, те вікно, ті будинки. Можна
утворювати іменникові форми, які вживаються самостійно:
so — це, to — те; si — ці, ti — ті: So esas (або es) autobuso e to
es trajnuo; sa ĵibri es nova e ta ĵibri es olda, me ĵrenos si.
Ці книжки нові, а ті книжки старі, я візьму ці.

Питальні та відносні займенники. Questionala e Relativa Pro-
nomi. Qua — хто, який, -а, -е; qui — які; quo — що.

Заперечні займенники. Negala Pronomi: ĵula — ніякий; ĵuli —
ніякі; ĵulo — ніщо, нічого; ĵulu — ніхто.

Всеосяжні займенники. Universala Pronomi: omna — кожний;
-a, -e, всі, omna ĵomo, omna ĵomi; omni — всі; omno — все;
omni — кожна (людина); ĵga — будь-який; ĵgti; ĵgo — будь-
що; ĵgu — кожний окрема.

Неозначені займенники. Indefinita Pronomi: ĵla — якийсь, -ась,
-есь; ĵli; ĵlo — щось; alĵa — інший, -а, -е, -ї; alĵi, alĵro, alĵru.
Зворотні займенники. Reflexiva Pronomi. Me lavas me; tu la-
vas tu; ĵu lavas su; ni lavas ni; vi lavas vi; ĵi lavas su; on lavas
su — мийтесь.

Числівники. Numbr(i).

Не відмінюються. Кількісні числівники. Kardinala nombri.
zero — 0; un — 1; du — 2; tri — 3; quar — 4; kin — 5; sis — 6;
sep — 7; ok — 8; non — 9; dek — 10; dek-e-un — 11; dek-e-kin —
15; dua-dek — 20; dua-dek-e-kin — 25; kina-dek — 50; sent — 100;
kına-sent — 500; mil — 1000; miliono — 1.000.000.

Додаючи закінчення -o або -a, одержуємо іменники або прик-
метники: uno — одиниця; trio — триада, тріо; dek-e-duo — дужи-
на; ĵa — одиничний, ĵra — що складається з трьох: (ĵra kap-
to — пісня для трьох голосів).

При визначенні кількості чогось вживається de: kin kilogrami
de butro — п'ять кілограмів масла.

Порядкові числівники. Ordinala nombri: закінчення: -esta:
ĵesta — перший; duaeta — другий; senteta — сотий і т. д.

Множні числівники. Multirĵkala nombri: закінчення: -orla:
duorla — подвійний, -a, -e, -i; ĵiorla — потрійний, -a, -e, -i; і т. д.

Кратні числівники. Iterala nombri: суфікс -foj-: unfoje —
один раз; multifoje — багато разів; kelkfoje — кілька разів.

Розподільні числівники. Distributala nombri: закінчення -ore:
duore — по-двоє; quatore — по чотири; Me ĵeevas salarĵio ĵopa-
toje — Я одержую зарплату щомісяця; dioje — день у день.

Дробові числівники. Fraccionala pombrî. Прості дроби. Simbrla fracioni: закінчення -lmo; dîlmo — половина; du trîmî — $\frac{2}{3}$; $\frac{5}{3}$, — kin e trî quarîmî; centîmo — $\frac{1}{100}$.

Десяткові дроби. Decîmala fracioni: 2,5 — du koto kin; 25,04 — du kin koto zero quar. Операції з числами: $2 + \frac{2}{2} = 4$; du plus du esas quar; $2 - 1 = 1$; du minus un esas un; $2 \times 5 = 10$; du per kin esas dek; $10 : 2 = 5$; dek sur du esas kin; 8?: ok poten-so dua; $\sqrt{8}$: radîko tria de ok.

Дієслова. Verbi

Дієвідмінювання за особами, родами та числами — відсутнє. Закінчення дієслів вказують лише на час, спосіб та стан.

ДІЄСНИЙ СТАН. ІНДІКАТИВ

Інфінітив. Infînitîvo: вживається в трьох формах часу. Теперішній час. Presento: -at; amaг — любити (тепер).
Минулий час. Preterito: -îг; amîг — любити (в минулому).
Майбутній час. Futuro: -ог; amog — любити (в майбутньому).

Особові форми утворюються за допомогою закінчень:
Теперішній час: -as; laboras — працюю, -еш, -ють і т. д.
Минулий час: -is; laboris — працював (я, він, вона, вони).
Майбутній час: -os; laboros — працюватиму (для всіх осіб).
Умовний спосіб. Kondîcionalo: -us; kapîus — співав би (для всіх осіб).

Наказовий спосіб. Imperatîvo: -ez; unîpez — з'єднуйте! Proletariî di omna landi, unîpez vi! Пролетарі всіх країн, єднайтеся! Вживається -ez також в реченнях типу: Me sendis Retgo rog ke lu komprez la lîbro. Я послав Петра, щоб він купив книжку (Kondîcionalo).

Деприкметники. Partîcîri: суфікси: -ant-, -înt-, -ont-; laboгап-та — що працює тепер; laboгînta — що працював, laboгontа — що працюватиме. Вживаючи закінчення -e, утворюємо діепри-слівники: laboгапте — працюючи (тепер); laboгînte — працював-ши (раніше) і т. д.

Закінчені дії можна передавати за допомогою суфікса -ab-: Me skîb-ab-is, skîb-ab-os (skîbavîs, skîbavos) — Я написав (вже, ще до того); я напишу, або аналогічними за змістом формами: Me esas skîbînta (написав зараз); esis skîbînta (написав раніш); esos skîbînta — (напишу).

ПАСИВНИЙ СТАН. PASIVO

Утворюється за допомогою пасивних деприкметників та допоміжного дієслова esag — бути.

Пасивні деприкметники — за допомогою суф. теп. ч.: -at-; мин. ч. -ît-; майб. ч. -ot-; skîbata — писане зараз; skîbîta — що було писане раніш; skîbota — що писатиметься.

ПАСИВНІ ФОРМИ

Дійсний сп.: La letro esas skîb-ata, -îta, -ota: пишуть, писали, писатимуть.

Умовн. сп.: La letro esus skîb-ata, -îta, -ota: написали б...

Наказ. сп.: La letro esez skîb-ata, -îta, -ota: повинно бути, було...

Вживаються і стягнені форми: skîbesas (-esas skîbata); skîbesis (-esis skîbata); skîbesos (-esos skîbata).

Для виразу закінчених дій вживають форми: вже написано (тепер) -esas skîbîta; вже було написано -esis skîbîta; буде вже написано -esos skîbîta.

* * *

Загальні запитання. Questioni generala: утв. за допомогою частки ka, kad (перед голосними): Ka uи komprenas? — Чи ви розумієте?; Kad el savas? — Чи вона знає? Спеціальні запитання. Questioni spescala — за допомогою відповідних слів: Qua kapas? — Хто співає?; Quo vîlas? — Що блищить?; Kande îl venos? — Коли він прийде?; De-îbe, ad-îbe e rog-quo? — Звідки, куди й для чого?; Quale — як, яким чином; Quante — скільки; pro quo — чому.

Заперечення. Nego: за допомогою ne: Ne fîmez — не паліть! Me ne amas frosto — Я не люблю морозу. В реченні може бути лише одне заперечення: Я нічого не знаю — Me ne savas uо — Me savas nuо; Nil — вживається й в таких випадках: Nilmanîre te facez to — Ні в якому разі цього не роби: Niltempe ni laboгis kipe — Ніколи ми не працювали разом; ni... ni... перед. за допомогою nek... nek... — Me savas nek elu, nek îu — Я не знаю ні її, ні його.

Сполучники, прийменники та прислівники дивіться в словнику граматичних слів.

СЛОВОТВІР. VORTIFRADO

Крім основ та граматичних закінчень, за допомогою яких ми утворювали різні форми слів, складовими частинами слів можуть бути словотвірні суфікси, префікси та ін. основа. Таким

33. -oz-: повний (чото): entuziazmoza — повний ентузіазму; роґоза — пористий; reguloza — регулярний.
34. -цї-: чоловіча стать: упиццо — юнак; ганцицо — гусак.
35. -цп-: невизначене відношення: колак — шия; колицо — комір; foliо — лист; foliптаг — перепортати.
36. -цг-: результат дії: рікциго — картина; broshuro.
37. -цу-: вистиглище: інкуцо — чорнильниця; сайуцо — сільниця.
38. -орї-: краткий: декорїа — декоративний; дуорїа — по-двійний.

Префікси. Префіxi

1. анти-: проти: антиратїо — антипарїа.
2. аркі-: архи-: аркігіропо — архішахрай; аркіміліонето — архіміліонер.
3. авто-: авто-: автобіографіо; автокітїко — самокри-тка.
4. во-: спорідненість за шлюбом: воптато — теща; вофрато — шурїн.
5. дес-: протилежність: інфектар — заразити; десінфектар — дезінфекцію робити.
6. дис-: роз-: disdonar — роздавати; disportar — розносити.
7. ех-: екс-, колишній: ехкарїано — капітан у відставці; ехемпрїоно.
8. гала-: уроцистий: gala-vespero — уроцистий вечір.
9. ге-: обох статей: gesrosi — подружжя; гератрі — батьки.
10. мі-: пів-, напів-: місфего — півкуля.
11. міс-: недо-: міскомпрено — непорозуміння; місаудар — недочути, не те почути.
12. раг-: виконати щось з початку до кінця: раглектар — прочитати; рагрєнсат — продумати.
13. рара-: захист від: рарафало — парашут; рарарїуво, рара-супо — парасолька.
14. рге-: перед-, задалегідь: ргевідар — передбачати; ргедан-каг — дякувати наперед.
15. ретро-: назад, зворотний: ретровєнар — повертатися; ретро-посте: ретро-білето.
16. ті-: знов, повторення: тіскїбар — переписувати; тії ті-vidol — до побачення!

СЛОВНИК ГРАМАТИЧНИХ СЛІВ

Грамагичні слова. Грамагїкала

- а, ад — в, до (напрямок): а
те — мені; ад Odesa — в
Одесу.
- ад-єп — в (середину); ад-єп
сїамбго — в кімнату.
- ад-тахіте — найбільше
можна зробити).
- ад-тіміте — найменше
можна зробити).
- ад-вєге — вздовж (берега).
- ап — при, біля, на; ап піуро —
на стїні.
- анке — також.
- анкоге — це.
- анте — раніше (час): анте ті-
літо — перед війною.
- арате — зокрема.
- арєпе — ледве.
- аруд — біля.
- аван — перед (місце): аван
допто.
- balde — незабаром, скоро.
- che — у, в; che те — у мене.
- сіркїп — навкруги, навколо:
- сіркїп пгбо — навколо міста.
- сіс — по цей бік; на п. боці.
- да — з орудн. відм. при пасиві:
skribїta da Shevchenko; da
те.
- de — від, з: de Kiev; de un til
dek — від 1 до 10; lїtro de
- lako — літр, молока.
- dexте-, ad-dexте: праворуч,
справа; направо.
- dї — род. відм.: dїca — чий;
lїbro dї Ivanov — книга Іва-
нова.
- до — отже, таким чином.
- dop — за, позаду: dop гардено.
дїп — протягом, під час: дїп
la mїlїto.
- е, ed — і, та.
- єк — з (середини): slїdo ек
сїамбго — стїлець з кімна-
ти; ігар ек сїамбго — вихо-
дити з кімнати; але — Letro
de Moskva — лист з Москви;
також: вазо ек ого — ваза з
золота.
- єп — в (середині чогось) — єп
црбо.
- єхтер — поза, зовні: єхтер пгбо.
for — далеко (-а, -е) від: for
теа допто — далеко від мого
дома.
- forsan — можливо.
- frue — рано.
- hїєге — вчора.
- hїке — тут.
- їбе — там.
- їнтер — між, поміж: їнтер пі —
між нами.
- їпса — сам.
- їгга (-ч) — який би ні, хто б
ні...

ігго — що б ні...
 ігеге — знову.
 ја — вже, не ја — ще не...; те
 пе ја іекітс — я ще не читав.
 јус — тільки що.
 ка, кад — чи, хіба: Ка ви са-
 вас? Чи ви знаєте?
 кам — ніж, аніж.
 канде — коли
 ке — що, щоб.
 келка, -е, -і — небагато
 кот — як: кот лаборісто — як
 робітник
 консерпе — відносно (кого, чо-
 го), шодо.
 конфотте — згідно з
 консекуе — внаслідок того, що
 конте — проти: Іі есас конте
 со — Він проти цього.
 когат — перед (слухачами):
 Ме рароліс когат іі — Я ви-
 ступав перед ними (говорив).
 куп — з: куп Ви — з вами; ви-
 хо куп айшмеі — коробка з
 сірниками.
 іог — в той час, як, в момент:
 іог Іа ііпаіо — в момент за-
 кічення.
 іог — тоді.
 іог... іог... — То... то...
 іпа — але.
 іпаіге — неважачучи на...
 т. тала ветего — незв. на по-
 гану погоду.
 мет — навіть.
 мезе — серед. посеред.
 мотге — завтра
 пам — бо.
 пе — не: пе лаборат — не пра-
 цювати.
 нек, нек... нек... — ні, ні... ні...
 по — ні: По, те пе саवास со —

Ні, цього я не знаю
 ну! — ну!
 ну-а; -и — ніякий, ніхто.
 ну-о; -е — ніщо; анітрохи.
 нуп — генер, зараз.
 нуг — тільки.
 о, од — або, чи.
 оказіоне — з приводу, р зв'язку.
 оіт — колісь, раніш.
 отпа, -і, -о — кожний, всі, все.
 рег — за допомогою, шляхом:
 рег ріпто — пером.
 ріпта, -і — кілька.
 ро — по, за (ціна) — ро ду гіб-
 іі — за 2 крб.; також: — Ме
 рагас ро сукто — Я плачу
 за цукор; те камбіас таркі
 ро карті — я обміню марки
 на поштові листівки.
 рока, -е — небагато (кого, чо-
 го).
 рог — для; щоб: вихо рог таба-
 ко; рог лаборат — щоб пра-
 цювати.
 рос — після, через: рос Іа лабо-
 ро — після роботи.
 ресіріуе — головним чином.
 реске — майже.
 претер — мимо, побіля; повз;
 претерігат — проходити повз...
 рі — про, за: компліко рі ве-
 тего — зведення про погоду.
 ро — через, за (причина): ра-
 ди, заради (кого, чого): Іі
 пе vehіs ро Іа ріuvo — він
 не поїхав через дощ.
 ро то ке — через те, що.
 рохіт — поблизу, близько,
 коло...
 quafa, -е — який, як
 quantam — хоч, хоча.
 quantia, -е — скільки

quaze — наче, немов
 quik — негайно, зараз же.
 relate — відносно.
 самта, -е — той же самий, так
 само.
 саіке) — достатньо, доволі.
 се — якшо.
 сегін — по, за: сегін Іа ріво —
 за течією; сегін лего — по
 закону, згідно з законом.
 семре — завжди.
 сен — без (кого, чого): кафео
 сен Іакто — кофе без молока.
 сінгла, -и, -е — кожний, зокре-
 ма; окремо.
 сіністе; ад-сіністе — зліва,
 наліво.
 сіве; сіве... сіве... — або; або...
 або...
 суб — під, похід (ким, чим)
 суб Іа супо — під сонцем.
 супер — над, понад (ким, чим):
 супер таго — над морем.
 сур — на, по: сур Іа табло.
 тала, -е — такий, так.
 там — тим (краще); кат...
 там... — чим... тим...
 тампен — проте, однак, одначе.
 танта, -е — такий, стільки.
 тарде — пізно.
 тіл — до (час): тіл сер клокі —
 до семи годин; тіл тівідо —
 до побачення.
 тра — кризь, через (кого, що);
 по (вулицях); тра Іа тиго —

кризь стіну; тра Іа мондо —
 по світу.
 транс — по той бік: транс мон-
 ті — за горами.
 трансверсе ді — через що:
 трансверсе ді Днерг — через
 Дніпро.
 те — дуже.
 то — надто; занадто.
 тебе — де.
 тіа, -и — який-небудь, якийсь;
 один, хтось.
 тіо — щось.
 тітре — крім; тітре то — крім
 того; Ні отпа веніс тітре
 Ретро — ми всі прийшли,
 крім Петра.
 вел — На жалы та ба!
 верс — до (напрям): верс Нор-
 до — на північ. Адаван, верс
 аулого — вперед, зорі назу-
 стрічі!
 вісе — замість — Іі лаборіс ві-
 се те — Він працював за-
 мість мене.
 уа — адже (сполг.).
 уе — неозн. прийм.: уе Іа ма-
 пуо — за руку; уе 5 клокі —
 о 5-й години; уе Іа Сундіо —
 в неділю.
 уеп — от, ось: уеп есас Іа ліб-
 ро — ось книжка.
 уес — так: Уес, те саवास со —
 так, я знаю це.